УДК 341.231.14
DOI 10.32755/sjcriminal.2025.01.

Галай А. О.,
доктор юридичних наук, професор,
начальник науково-дослідного центру
пенітенціарії та кримінальної юстиції
Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-8184-6336;
Гречанюк С. К.,
доктор юридичних наук, професор, ректор,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2000-9523

ВИКОРІНЕННЯ КАТУВАННЯ І ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ У В'ЯЗНИЧНІЙ СИСТЕМІ В УКРАЇНІ: ВІД УПРАВЛІНСЬКОЇ ДИСКУСІЇ ДО ЗАПУСКУ ПРОЄКТУ ІНСПЕКТОРІВ З ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ

У статті охарактеризовано стан справ із запобігання катуванням в українській пенітенціарній системі. Розглянуто з позиції практичного досвіду управлінської діяльності основні випадки необґрунтованого і надмірного застосування сили щодо засуджених. Досліджено публічні звіти та внутрішні розслідування щодо найбільш резонансних подій із правами засуджених за останні роки. Обґрунтовано потребу запровадження спеціальної посадової особи, що відповідає у виправних колоніях за вживання заходів із забезпечення прав засуджених та запобігання катуванням, і наведено базові положення, що мають бути враховані при дизайні цього національного проєкту ДКВС України.

Ключові слова: *катування, тортури, права людини, права засуджених, права в'язнів, захист прав, запобігання катуванням, поводження із засудженими, Європейський суд з прав людини, міжнародні стандарти, правозахисні механізми, правоохоронні органи, в'язничний менеджмент, пенітенціарна реформа.*

Постановка проблеми. Українська в'язнична система продовжує трансформуватися від радянської до європейської. Незважаючи на тридцятилітній період функціонування в незалежній державі, на численні нормативно проголошені реформи та оновлення підходів на операційному рівні виконання покарань, на численні реалізовані проєкти

комплексної експертної підтримки від міжнародних організацій, у ній все ще виявляються неприйнятні практики порушення прав в'язнів, приниження людської гідності та невиправданого або надмірного насильства до утримуваних осіб, які відбувають покарання. Одним із проєктів, що має викорінити неприйнятне поводження з в'язнями (жорстокість, приниження гідності, дії з ознаками катування), є введення посадовців – інспекторів з дотримання прав засуджених і запобігання катуванням – у виправних колоніях України.

Мета статті. Ця публікація є першою із серії матеріалів про реалізацію цього проєкту і має на меті охарактеризувати внутрішнє розуміння керівництвом в'язничної системи передумов запуску проєкту і логіки окремих важливих компонентів проєкту про інспекторів з дотримання прав засуджених і запобігання катуванням.

Серія публікацій про інспекторів з дотримання прав засуджених і запобігання катуванням може бути корисною передусім цим посадовцям, оскільки проєкт не вийшов на період сталого функціонування за час управлінської каденції авторів статті. При цьому текст актуальний і для інших представників системи, її організацій-стейкхолдерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На рівні теоретико-правових узагальнень питання катування в'язнів в установах виконання покарань розглядали С. Булавіна, М. Гнатовський, Л. Скрекля, Л. Тімофєєва, Г. Телесніцький, В. Човган, Е. Шишкіна, Д. Ягунов та інші дослідники. З прикладної практичної позиції нами були опрацьовані численні результати моніторингових візитів і правозахисних кейсів Офісу Омбудсмана, Національного превентивного механізму, громадських організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини», «Зміна», «Харківська правозахисна група», «Україна без тортур», рішення Європейського суду з прав людини, аналітичні матеріали міжнародних організацій щодо порушень прав в'язнів в Україні. Оскільки дизайн національного проєкту із запобігання катуванням в'язнів був визначений саме авторами статті на час перебування у керівництві в'язничної системи у 2019–2024 рр.,

ці напрацювання також були використані в розробленні методології дослідження та викладі матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо з найгіршого бачення системи – дотримання прав людини у в'язницях, що трапляється не в минулому, а сьогодні. Своєрідний ефект «чорного» викривленого дзеркала діяльності в'язничної системи, коли замість забезпечення мінімальних стандартів гуманного поводження з в'язнями вона використовується для пригнічення волі та гідності, для застосування тортур і фізичного знищення утримуваних осіб, ми можемо побачити в численних свідченнях і задокументованих випадках після повернення українців з російського полону [1; 2; 3; 4]. Акцентуймо, вони утримуються не в незаконних катівнях злочинних формувань, а в російських державних в'язницях під наглядом російської федеральної служби виконання покарань. Ми наводимо цей приклад як ілюстрацію того, що тривалий час – у 1990-х рр. і початку 2000-х рр. – українська та російська в'язничні системи активно співпрацювали. А російські приклади презентувались як взірцеві, що не могло не залишити слід у психології українського в'язничного персоналу.

Сьогодні подібні варіанти поведінки однозначно сприймаються як неприпустимі та неприйнятні в національній в'язничній системі України. Проте чи викорінені вони в українських в'язницях – це питання супроводжувало авторів усю управлінську каденцію 2019–2024 рр. у Департаменті з питань виконання кримінальних покарань як відповідальних осіб за права людини і позначилось на запровадженні проєкту з появи внутрішніх інспекторів з дотримання прав засуджених.

Важливий компонент для розуміння стану справ з поширеністю або винятковістю катування і жорстокого поводження у керівництва в'язничної системи формується із суспільного бачення, зокрема з позиції спеціалізованих правозахисних інституцій – як міжнародних і громадських, так і державної інституції Омбудсмана.

Протягом 2023–2024 рр. у відкритому доступі періодично з'являлися звинувачення про брутальні порушення прав

засуджених в установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Про системні катування на першому етапі відбування покарання з метою вимагання коштів та приниження засуджених у колишній Бердянській виправній колонії № 77 регулярно заявляли правозахисники, народні депутати, міжнародні експерти, Омбудсман [5; 6; 7; 8]. У 2020 р. у доповіді Європейського комітету із запобігання катуванням згадано справу про порушення прав в'язнів у виправній колонії № 77, що акцентує на прийомах з упокорення в'язнів із залученням інших осіб, неофіційних «помічників адміністрації», за відсутності офіційної дисциплінарної практики, що має застосовуватись для обґрунтованого впливу на тих в'язнів, які не виконують вимоги адміністрації. У подальшому справа отримала оцінку Державного бюро розслідувань: висунуто підозру, обвинувачення; нині триває судовий розгляд.

Важливо зазначити, що основні події, які пов'язуються з подіями у Бердянській виправній колонії, датуються 2015–2017 рр. Подібна поведінка персоналу визнається ДКВС України як категорично неприпустима, проте управлінські заходи з боку керівництва в'язничної системи необхідні в наявних або повторюваних випадках, що важко сказати про кейси восьмилітньої давності.

У 2024 та 2025 рр. широко оприлюднено кримінальне провадження Державного бюро розслідувань проти співробітників Божківської виправної колонії № 16, які систематично застосовували катування новоприбулих засуджених [9], принижували їхню гідність, завдавали побоїв. Це знято на відео, ймовірно, персоналом установи.

З відео і подальшого розслідування стало зрозуміло, що в установі є практика зустрічі новоприбулих етапів через приниження та насильство. Група співробітників змушує засуджених «відмовитись від злочинних традицій» залякуванням, а в подальшому і жорстоким побиттям тих, хто відмовляється від прибирання. З відеозаписом «прибирання» або ж відеозаписом побиття тих, хто відмовляється.

Про те, що в установах виконання покарань в Україні залишаються вкоріненими вияви тюремної субкультури через так звані соціальні групи засуджених і маркером належності до нижчої касти є обов'язок фізичного прибирання туалетів, відомо. Однак те, що загальна маса засуджених може прирівнювати своє залучення до прибирання будь-якого приміщення (це демонструється як брати в руки віник, швабру) як неприпустимий крок, стало новиною. А те, що «виховання відмови від злочинних традицій» здійснюється через жорстоке побиття і персонал допускає, що це спрацює, свідчить про нерозуміння природи соціальних звичаїв, банальну жорстокість і некомпетентність тих, хто дозволяє цей підхід. У результаті – заподіяння сильного фізичного болю, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, є очевидним складом злочину катування в актуальній редакції статті 127 Кримінального кодексу України. Ще одним негативним маркером злочинного інциденту в Божківській виправній колонії № 16 стала ідентифікація серед споглядачів катування представників міжрегіонального управління. Їхнє невтручання та споглядальна позиція може сприйматись як толерування подібного підходу «перевиховання в'язнів». А це своєю чергою дозволяє припускати, що подібний підхід «роботи» з новоприбулими засудженими, лише в менш брутальних формах порушення прав, трапляється і в інших установах ДКВС України.

З оприлюднених матеріалів та проведеного в подальшому службового розслідування стало відомо, що події жорстокого поводження під час прийняття засуджених сталися у 2021 р. та в лютому 2022 р. Цей підхід було змінено за участі Департаменту з питань виконання кримінальних покарань принаймні двічі (звільненням керівництва установи у 2023 р. та додатковими заходами доведення неприпустимості подібного поводження вже після оприлюднення відеодоказів катування у 2024 р.). Те, що всі повідомлення державних і недержавних організацій замовчують цей факт, є, звісно, недоброчесною маніпуляцією суспільної думки. Проте ключовим, на думку авторів цієї статті, усе-таки є наявність очевидної практики жорстокого поводження

в'язнів під час прийому в установу, що робить актуальним додаткові управлінські заходи із запобігання катуванням.

Авторитетні міжнародні організації також висловлювали подібні претензії. Комітет Ради Європи з питань запобігання катуванням підтримував позицію про неприйнятні практики у Бердянській виправній колонії № 77, побіжно згадуючи про виявлені ним і варті довіри свідчення про катування ще у 2019 р. у двох установах Харківської області [7]. Європейський суд з прав людини ухвалив численні рішення про порушення статті 3 (катування) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод українською в'язничною системою, хоч абсолютна більшість з них стосуються умов тримання, а не поводження з в'язнями. Винятком є, наприклад, справа «Невмержицький проти України» про примусове годування – таке, що принижує гідність і визнається катуванням, засудженого ще у 1998 р. [10].

Ще одна важлива обставина, про яку йдеться в наведених випадках, – це використання персоналом установ ДКВС України, що практикував жорстоке поводження з метою деморалізації в'язнів, так званих довірених засуджених, які офіційно або неофіційно виконують доручення адміністрації. Про це зазначають правозахисники, це згадує Комітет з питань запобігання катуванням у звітах про Україну. Цей чинник є контраверсійним з таких причин.

З одного боку, практика залучення засуджених до значущих в установі виконання покарань активностей є позитивним виявом реалізації правила 40 Правил Мандели (функціонування системи самоврядування, за якої відповідальність за певні види соціальної, освітньої або спортивної діяльності покладається саме на в'язнів, що працюють під наглядом у складі груп, створених з метою їхнього перевиховання) [11], що впроваджена і в національне законодавство, зокрема статті 59, 127, 144 Кримінально-виконавчого кодексу України, розділ 9 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

З іншого боку, засуджені, які чинять моральний примус, застосовують силу до інших засуджених, цим вчиняють неправомірні дії, що далекі від логіки позитивних

вищенаведених норм міжнародних стандартів та національного законодавства. А в разі доведеності вчинення таких дій під впливом адміністрації установи виконання покарань або за власною ініціативою «самоврядування у злочинний спосіб» такі обставини можуть розглядатися як елемент складу низки злочинів, визначених Кримінальним кодексом України. У будь-якому разі подібна інформація має братися до уваги під час застосування нормалізуючих заходів функціонування установ виконання покарань.

Також для загального розуміння стану катування і жорстокого поводження із засудженими в місцях несвободи ДКВС України наведемо аналіз застосування статті 127 Кримінального кодексу України (катування) дотично до в'язничної системи. Ця стаття Кримінального кодексу є не надто активною за кількістю вироків, проте вони існують.

Дослідження Єдиного державного реєстру судових рішень показує наявність трьох випадків кваліфікації катування у в'язничній системі України. Усі вони вчинені у 2011 р.:

1. Велика група співробітників Маневицької виправної колонії № 42 (у тому числі керівництво установи) у присутності представника напряму оперативної роботи Волинського обласного управління в'язничного департаменту зі злочинним мотивом викривленого «виховання» фізично та психологічно катували засудженого за втечу. Групу співробітників засудили у т.ч. і за статтею 127 (катування) – про цю справу наявні два вироки одного районного суду: за одним з них стаття 127 застосована до 4 співробітників виправної колонії [12], за іншим – до дев'яти [13].

2. Співробітник напряму оперативної роботи Херсонського обласного управління в'язничного департаменту на території окремого будиночка підсобного господарства дільниці соціальної реабілітації Голопристанської виправної колонії № 7 застосував жорстоке побиття засудженого, який там проживав, після виявлення заборонених предметів за результатами обшуку в місці проживання (зокрема, засуджений доглядав за тваринами, а виявлені продукти були м'ясом і салом). Вирок не встановлює інших обставин, як-от: причини проживання

засудженого в окремому будиночку, наявність причин зберігання продуктів для тварини відповідальним за це засудженим, роль адміністрації самої виправної колонії. Проте вирок встановлює кваліфікацію ст. 127 (катування) у діях співробітника обласного управління в'язничної системи [14].

3. Звинувачення тимчасового виконувача обов'язків начальника Ігренського виправного центру № 133 (заступника начальника установи з нагляду і безпеки та оперативної роботи), який у 2011 р. нібито вимагав і отримав хабаря від родичів засудженого за застосування умовно-дострокового звільнення і незастосування відповідальності за виявлені в нього заборонені предмети. Як зазначено в матеріалах обвинувачення, для стимулювання посадовець ДКВС України завдав численні побої ременем, залякував засудженого і його родичів. Проте за результатами судового розгляду співробітника виправдали, оскільки було встановлено односторонність показань свідків (усі зацікавлені особи з боку засудженого), необґрунтованість висновків експертиз (прогалини в датах отримання ушкоджень та їх кількості, що порушує причинно-наслідкові зв'язки), незаконність підстав перебування на посаді керівника установи (призначений невідповідним нормативно-правовим актом обласного управління в'язничного департаменту). Варто також додати, що справа від 2011 р. з'явилась у реєстрі судових рішень лише у 2022 р. [15].

Про що свідчать ці справи:

– в усіх випадках ініціювання кримінальних справ було здійснено родичами потерпілих засуджених;

– персонал місць несвободи ДКВС України застосовував катування після виявлення порушень у засуджених та використовував жорстоке побиття як «виховання» і «покарання»;

– в усіх випадках були виявлені недоліки у фіксуванні слідів тілесних ушкоджень;

– наявні додаткові обставини порушення прав та гідності особи (недбале поводження з особистими речами засуджених, розміщення речей на підлозі з порушенням правил гігієни, не фіксування виявлених заборонених предметів з доказовою метою);

– залученість до цих випадків керівництва установ, а не лише молодшого і середнього офіцерського складу;

– залученість обласного управління, зокрема в обох випадках представників напрямів оперативної роботи, та загальна низька управлінська якість рішень представників обласного рівня в'язничної системи (неприпинення порушень законодавства, неправомірне оформлення кадрових актів тощо).

При цьому важливо ще раз акцентувати: усі наявні вироки стосуються 2011 року, після чого відбулась низка управлінських реформ у ДКВС України, що мали на меті змінити управлінські підходи до урядування у в'язничній системі. Ці випадки можна розглядати не як докази існування у 2023–2024 рр. жорстокого поводження з в'язнями, а як типові елементи складу злочину катування, які можливі у в'язничній системі.

Наявні й інші більш сучасні приклади невиправданої жорстокості в установах виконання покарань. Інцидент невиправданого застосування сили у Кропивницькій виправній колонії № 6 до новоприбулих засуджених з евакуйованих установ у 2022 р. містив перевищення рівня сили та поваги до гідності в'язнів, хоча мав на меті дисциплінування в'язнів (службовим розслідуванням встановлено винних, уповноважені особи притягнуті до відповідальності або звільнені на час розслідування). Інцидент про заявлену Омбудсманом стигматизацію ув'язнених у Кропивницькому СІЗО (вимога працівників установи піднімати руки догори при вході до камери) у 2023 р. – службове розслідування не встановило стигматизації, натомість встановило приниження людської гідності й невиправдане застосування заходів безпеки після групових порушень громадського порядку в установі у 2019 р., що вчасно не було припинено адміністрацією установи. Покарання або застосування сили за відмову підняти руки, про що стверджував Омбудсман, не підтвердилось. Проте за порушення прав людини винні представники адміністрації також понесли дисциплінарну відповідальність[1].

[1] Тут наводяться стислі знеособлені дані за матеріалами службових розслідувань Департаменту з питань виконання кримінальних покарань.

Окремі випадки стверджувань правозахисників про жорстокість в установах виконання покарань мали вигляд тенденційних, проте з позиції об'єктивного аналізу варто навести опис подій:

1. Незапланований візит наприкінці 2023 р. і публікація про постійні невиправдані побиття засуджених при прибутті до Первомайської виправної колонії № 117 [16] з'явилася після направлення Омбудсману листа про неприйнятну поведінку моніторів національного превентивного механізму під час попереднього відвідування цієї установи і була заангажованою. На користь цієї позиції свідчив факт, що попередні моніторингові візити у 2020 та 2021 рр. до цієї установи [17; 18] не містили згадок про подібні факти, а у згаданій останній публікації не було фото підтверджень ознак завданих тілесних ушкоджень.

2. Інцидент про виявленого засудженого в СІЗО, який прибув з однієї з установ Харківської області з нібито слідами електрошокера на спині й готового свідчити про катування у 2023 р., особливо цікавий. Адже, коли представники Департаменту після попереднього спілкування з ним та огляду лікарем запропонували надати детальні свідчення (оскільки мали підстави для сумніву: спецзасобів типу електрошокер у пенітенціарних установах немає, медичні висновки різних експертів відрізнялися, попередні свідчення цього засудженого були плутані й потребували деталізації), правозахисники заборонили засудженому спілкуватися з посадовими особами й надавати будь-які свідчення. Утім, засудженого перевели для подальшого відбування покарання до іншої установи, розташованої в іншому регіоні України, забезпечивши його побажання та клопотання адвокатів.

Висновки. Перелічені випадки та інформаційні приводи щодо ймовірних порушень прав засуджених в установах виконання покарань сформували таке бачення керівництва в'язничної системи України:

1. Усі наведені випадки подавалися суспільству або формувалися правозахисними організаціями як ознака широко використовуваного катування засуджених в установах ДКВС України.

2. При цьому тривалий час на рівні головного органу ДКВС України численними офіційними вказівками, на численних нарадах наголошувалося на неприпустимості неправомірних дій із засудженими, що можуть розглядатись як катування чи надмірна невиправдана жорстокість. З усіх випадків, де з'являлась інформація про жорстоке поводження у пенітенціарних установах, проводили службові перевірки і розслідування, до найбільш пов'язаних з правами людини долучали представників управління прав в'язнів Департаменту. У результаті перевірок, що відбулися від початку повномасштабного вторгнення, у в'язничних інцидентах не було встановлено невиправданої надмірної жорстокості персоналу установ ДКВС України, що межує з катуванням. А скарги про подібне поводження в кожному випадку мали індивідуальний інтерес скаржників і не містили деталей, які були б підтверджені перевірками як внутрішніми – ДКВС України, так і зовнішніми – уповноваженими органами. Управлінський персонал пенітенціарних установ під час опитувань здебільшого зазначав версії пояснень, що унеможливлюють катування і могли лише розглядатися в окремих інцидентах як недостатньо компетентне застосування обґрунтованих і законних засобів припинення неприйнятної поведінки засуджених. В усіх випадках вживались як заходи реагування, так і управлінські заходи запобігання катуванням та забезпечення прав в'язнів, зокрема через проєкти управління прав в'язнів Департаменту.

3. Обидва випадки, коли кримінальні провадження про катування в'язнів перебувають на етапі слідства та судового розгляду, сталися у 2015–2021 рр., тобто не можуть розглядатись як підтверджена практика системного незаконного насильницького впливу на засуджених з боку персоналу ДКВС України.

4. При цьому зрозуміло, що українська система виконання покарань має тяжке і повністю не викорінене минуле періодів радянської в'язничної системи та періоду спільного розвитку з російською в'язничною системою, коли насильство використовувалося на інструментальному рівні для упокорення і незаконної взаємодії з в'язнями. Подібні підходи можуть бути більш глибоко вкорінені, ніж оцінювалося раніше,

і толеруватися окремими працівниками й навіть керівниками установ ДКВС України.

5. Серед найбільш чутливих з позиції прав та подальшого неприйнятного впливу на відносини між адміністрацією та засудженими є практика «вхідного» упокорення в'язнів. Ця практика може виявлятися безпосередньо на етапі прийому новоприбулих засуджених, коли прибуття транспорту із засудженими зустрічають з надмірним насильством, приниженням гідності. Цей етап через недостатню систему відеоспостереження та можливості ручного керування нею може використовуватись для упокорення в'язнів з різними цілями (від відкидання злочинних традицій та демонстрації спроможності адміністрації припиняти неправомірні дії засуджених до залякування і побудови недоброчесних відносин праці та вимагання коштів з боку персоналу). Також подібна неприйнятна поведінка може продовжуватись на етапі т.зв. безконтрольного в деяких установах карантину і первинного розподілу засуджених, де в'язні все ще перебувають під меншим контролем та ймовірний неприйнятний вплив як з боку персоналу, так і з боку засуджених (які своєю чергою можуть бути «представниками» волі адміністрації, що неправомірно діє, або й самого середовища в'язнів, де не викорінена злочинна субкультура).

6. Існує імовірність, що продемонстрований на відео під час інциденту в Бошківській установі № 16 «метод» зрікання злочинних традицій через фільмування, як прибирають новоприбулі в'язні, може сприйматися персоналом окремих установ як прийнятний та ефективний і тому застосовуватися в різних установах, а представники регіонального керівництва не вживають заходів щодо припинення подібної практики.

7. Усі наведені випадки необґрунтованого застосування сили до засуджених пов'язуються з місцями відбування покарання, де засуджені перебувають під контролем адміністрації. Слідчим ізоляторам України притаманні інші складнощі в забезпеченні прав людини (переповненість, погані умови тримання, недоліки в наданні доступу до медичної допомоги тощо, інші недостатньо надані сервіси через брак персоналу).

Отже, ДКВС України оцінило потребу вжити додаткові заходи щодо запобігання катуванням та системного викорінення неприйнятних етично і незаконних підходів до дисциплінування засуджених. Згідно з такими аналітичними позиціями було сформовано проєкт започаткування діяльності у виправних колоніях нової посадової особи – старшого інспектора з дотримання прав засуджених та запобігання катуванням. У подальших публікаціях буде визначено інструментальні управлінські підходи щодо запуску функціонування цієї нової посади в установах виконання покарань в Україні.

Список використаних джерел

1. Treatment of Prisoners of War and Update on the Human Rights Situation In Ukraine. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 01 June – 31 August 2024. United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents /countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf (дата звернення: 26.02.2025).

2. Полонені українські військові зазнавали тортур і жорстокого поводження – ООН. URL: https://armyinform.com.ua/2022/09/10 /poloneniukrayinskivijskovizaznavaly-tortur-i-zhorstokogo-povodzhennya-oon (дата звернення: 26.02.2025).

3. Наразі у російських в'язницях утримують понад 400 українок. 26.05.2024. ZMINA. URL: https://zmina.info/news/narazi-u-rosijskyh-vyaznyczyah-utrymuyutsya-ponad-400-ukrayinok/ (дата звернення: 26.02.2025).

4. Олег Сенцов розповідає про катування у ФСБ. 06.08.2015. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/27174412.html (дата звернення: 26.02.2025).

5. Набока М. «Їх катують у 21-му столітті!» – представник Омбудсмена про колонію № 77. 11.03.2015. URL: https://www. radiosvoboda.org/a/26895199.html (дата звернення: 26.02.2025).

6. Моніторинговий візит до виправної колонії. Комітет з питань прав людини провів виїзне засідання в Бердянську Запорізької області. URL: http://www.golos.com.ua/article/348496 (дата звернення: 26.02.2025).

7. Доповідь Уряду України за наслідками візиту до України Європейського Комітету із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК), 4–13 серпня 2020 року. URL: https://rm.coe.int/1680a0e8a4 (дата звернення: 26.02.2025).

8. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан реалізації національного превентивного механізму у 2020 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/spetsialna-dopovid-preventyvniy-mehanizm-2020%20.pdf (дата звернення: 26.02.2025).

9. ДБР встановило, що у Божковській колонії № 16 діяла організована група, яка не лише катувала, а й вбивала ув'язнених. 02.02.2025. URL: https://dbr.gov.ua/news/dbr-vstanovilo-shho-u-bozhkovskij-kolonii-n16-diyala-organizovana-grupa-yaka-ne-lishe-katuvala-a-j-vbivala-uvyaznenih-video (дата звернення: 26.02.2025).

10. Справа «Невмержицький проти України» (Case of Nevmerzhitsky v. Ukraine). *Рішення Європейського суду з прав людини від 05 квітня 2005 року*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125783 (дата звернення: 26.02.2025).

11. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поводження з в'язнями (Правила Нельсона Мандели). UNODC. URL: https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/cpcj-prison-reform_html/UKR_final_Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf (дата звернення: 26.02.2025).

12. Вирок Маневицького районного суду Волинської області у справі № 1-95/11/0311 від 13 вересня 2012 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/26052918 (дата звернення: 26.02.2025).

13. Вирок Маневицького районного суду Волинської області у справі №1-кп/164/1/2015 від 02 червня 2015 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/44497148 (дата звернення: 26.02.2025).

14. Вирок Голопристанського районного суду Херсонської області у справі № 2108/265/2012 від 15 лютого 2013 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/29511102 (дата звернення: 26.02.2025).

15. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська у справі № 1-кп/0203/22/2022 від 07.06.2022 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104673918 (дата звернення: 26.02.2025).

16. Діденко А., Зуйков С., Цвілий О. «Гаряча кава» або 10 ударів по сідницях гумовим кийком, – як у Первомайській виправній колонії № 117 зустрічають новоприбулих. 07.02.2024. URL: https://khpg.org/1608813240 (дата звернення: 26.02.2025).

17. Ревякін Максим, Глущенко Володимир. Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Первомайська виправна колонія (№ 117)». 03.09.2020. URL: https://khpg.org/1599124418 (дата звернення: 26.02.2025).

18. Ревякін М., Беспала Т., Шваб П. Моніторинговий візит до ДУ «Первомайська ВК (№ 117)». 02.06.2021. URL: https://khpg.org/1608809159 (дата звернення: 26.02.2025).

Halai A.,
Doctor of Sciences (Law), Professor,
Head of the Research Center of Penitentiary and Criminal Justice
of the Educational and Research Institute of Law,
Law Enforcement and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8184-6336;
Hrechaniuk S.,
Doctor of Sciences (Law), Professor, Rector,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2000-9523

ERADICATION OF TORTURE AND ILL-TREATMENT IN THE PRISON SYSTEM IN UKRAINE: FROM A MANAGEMENT DISCUSSION TO THE LAUNCH OF THE INSPECTORS' PROJECT TO ENSURE THE PRISONERS' RIGHTS

The article describes the state of affairs regarding the prevention of torture in the Ukrainian penitentiary system. The Ukrainian prison system continues to transform from a Soviet to a European model. Despite thirty years of operation in an independent state, numerous normatively declared reforms, updates to operational approaches in the implementation of punishments, and various projects with comprehensive expert support from international organizations, unacceptable practices of violating prisoners' rights, degrading human dignity, and unjustified or excessive violence against detainees still persist.

The article separately examines, from the perspective of practical managerial experience, the main cases of unjustified and excessive use of force against prisoners. It also investigates public reports and internal investigations into the most high-profile incidents regarding prisoners' rights in recent years. One of the projects aimed at eradicating unacceptable treatment of prisoners, such as cruelty, degrading dignity, and actions indicating torture, is the introduction of officials titled "inspectors for prisoners' rights and prevention of torture" in Ukraine's correctional colonies. The need for establishing such a position, responsible for implementing measures to ensure prisoners' rights and prevent torture in correctional colonies, is substantiated. The article also outlines the basic principles that should be considered when designing this national project of the State Criminal-Executive Service of Ukraine.

Key words: *torture, human rights, prison, prisoners, prisoners' rights, rights of convicts, protection of rights, prevention of torture, treatment of prisoners, European Court of Human Rights, international standards, human rights mechanisms, law enforcement agencies, prison management, penitentiary reform.*

References

1. Treatment of Prisoners of War and Update on the Human Rights Situation In Ukraine. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 June – 31 August 2024, United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine, available at: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf (accessed 26.02.2025).

2. Ukrainian Prisoners of War Suffered Torture and Ill-Treatment – UN, available at: https://armyinform.com.ua/2022/09/10/poloneni-ukrayinski-vijskovi-zaznavaly-tortur-i-zhorstokogo-povodzhennya-oon (accessed 26.02.2025).

3. More than 400 Ukrainian Women Are Currently Held in Russian Prisons, 26 May 2024, ZMINA, available at: https://zmina.info/news/narazi-u-rosijskyh-vyaznyczyah-utrymuyutsya-ponad-400-ukrayinok/ (accessed 26.02.2025).

4. Oleh Sentsov Talks About Torture in the FSB, 06 August 2015, available at: https://www.radiosvoboda.org/a/27174412.html (accessed 26.02.2025).

5. Naboka, M. (2015), "They Are Tortured in the 21st Century!" – Representative of the Ombudsman About Colony No. 77, available at: https://www.radiosvoboda.org/a/26895199.html (accessed 26.02.2025).

6. Monitoring Visit to the Correctional Colony. The Human Rights Committee Held an Off-Site Meeting in Berdiansk, Zaporizhzhia Region, available at: http://www.golos.com.ua/article/348496 (accessed 26.02.2025).

7. Report of the Government of Ukraine on the Results of the Visit to Ukraine by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) 4–13 August 2020, available at: https://rm.coe.int/1680a0e8a4 (accessed 26.02.2025).

8. Special Report of the Verkhovna Rada Commissioner for Human Rights on the State of Implementation of the National Preventive Mechanism in 2020, available at: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/spetsialna-dopovid-preventyvniy-mehanizm-2020%20pdf (accessed 26.02.2025).

9. SBI Established That an Organized Group Operated in Bozhkovska Colony No. 16, Which Not Only Tortured, But Also Killed Prisoners. 02.02.2025. available at: https://dbr.gov.ua/news/dbr-vstanovilo-shho-u-bozhkovskij-kolonii-n16-diyala-organizovana-grupa-yaka-ne-lishe-katuvala-a-j-vbivala-uvyaznenih-video (accessed 26.02.2025).

10. Case of Nevmerzhitsky v. Ukraine. Decision of the European Court of Human Rights of 5 April 2005, available at: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125783 (accessed 26.02.2025).

11. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules), UNODC, available at: https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/cpcjprisonreform_html/UKR_final_Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf (accessed 26.02.2025).

12. Verdict of the Manevytskyi District Court of Volyn Region in Case No. 1-95/11/0311 of 13 September 2012, available at: https://reyestr.court.gov.ua/Review/26052918 (accessed 26.02.2025).

13. Verdict of the Manevytskyi District Court of Volyn Region in Case No. 1-kp/164/1/2015 of 02 June 2015, available at: https://reyestr.court.gov.ua/Review/44497148 (accessed 26.02.2025).

14. Verdict of the Holoprystanskyi District Court of Kherson Region in Case No. 2108/265/2012 of 15 February 2013, available at: https://reyestr.court.gov.ua/Review/29511102 (accessed 26.02.2025).

15. Verdict of the Kirovskyi District Court of Dnipropetrovsk in Case No. 1-kp/0203/22/2022 of 07.06.2022, available at: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104673918 (accessed 26.02.2025).

16. Didenko, A., Zuikov, S. and Tsvilyi, O. (2024), "Hot Coffee" or 10 Blows to the Buttocks with a Rubber Baton, – How Newcomers Are Met in Pervomaiska Correctional Colony No. 117, available at: https://khpg.org/1608813240 (accessed 26.02.2025).

17. Revyakin, M. and Hlushchenko, V. (2020), Report on the Results of the Monitoring Visit to the State Institution "Pervomaiska Correctional Colony (No. 117)", available at: https://khpg.org/1599124418 (accessed 26.02.2025).

18. Revyakin, M., Bespala, T. and Shvab, P. (2021), Monitoring Visit to the State Institution "Pervomaiska Correctional Colony No. 117", available at: https://khpg.org/1608809159 (accessed 26.02.2025).